

Djurens sjäslif

Återutgivning av text från 1874

En gratis publikation från
e-boksbiblioteket.se

Djurens själslif
– Återutgivning
av text från 1874

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-079-0

Copyright © 2016 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil
Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du en spännande inblick i hur man på 1800-talet såg på djur.

Den här texten beskriver flera märkliga fall där djur ändrat beteende efter kontakt med människor. Det här förbryllade dåtiden eftersom det tydde på att djuren hade ett eget själsliv.

Den här texten publicerades år 1874 i den svenska tidskriften "Svenska Familj-Journalen".

Den här e-boken publicerades på sajten e-boksbiblioteket.se i oktober 2016.

Du får gärna länka till den här e-boken eller skicka vidare e-boken till vänner och bekanta. Du får till och med ladda ner den och sprida den vidare på din egen sajt eller blogg – men då kan vi inte göra eventuella ändringar, rättelser eller kompletteringar.

Eftersom den här texten skrevs på 1800-talet så innehåller den mått, ord och personer som inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

Djurens själsliv

Den här texten publicerades ursprungligen år 1874 i tidskriften "Svenska Familj-Journalen" med rubriken "Om djurens själsliv". Texten publicerades anonymt.

Frågan om djurens instinkt stod för endast några år sedan på den punkt att hon förklarades olöslig. Under tiden har man sett kullkastas läran om djurformernas beständighet och samma öde håller nu äfven på att öfvergå dogmen om djurinstinktens oföränderlighet. Man visar oss att yttringarne af instinkten äro yttringar af förståndet i förening med det dubbla inflytandet ärfthlighet och vana, eller att instinkten icke är annat än *en ärfthlig samordning af vanor, hvilkas första grund är att söka i djurets förstånd.*

Lyckades man blott visa, att en vana kan ärfvas, skulle skilnaden mellan vana och instinkt af sig sjelf bortfalla. Och i sanning, det saknas i detta afseende visst icke erfarenhet: man vet att unga rapphönshundar ofta göra stånd, d. v. s. angifva villebrådets närhet, redan första gången de tagas med på jagt och till och med göra det bättre än gamla hundar, som särskildt blifvit dresserade till rapphönsjagt. Hos andra hundraser är boskapsvården en ärfthlig egenskap, såsom hos herdehundarne vanan att oupphörligt springa omkring hjordarne.

Allt detta verkställes utan någon undervisning och säkerligen utan något begrepp om ändamålet, åtminstone icke första gången. Man skall må hända invända, att det här handlar om genom människan inplantade vanor och att blott dylika kunna fortplanta sig genom arf; men talrika, ur de vilda djurens lif tagna exempel visa motsatsen. Märkligast äro iakttagelserna ur fåglarnas lif, emedan dessa mer än andra djur kunna undandraga sig människans inflytande.

I mellersta Europa finnes en liten fågel kallad sommargylling, *Oriolus galbula*. Säkerligen har ingen människa kunnat bibringa den skygga fågeln några nya tankar med afseende på förbättringen af hans näste. Icke desto mindre bygger aldrig fågeln nu för tiden sitt bo utan att betjena sig af mensklig industri. Nästet är aflångt och upphänges alltid på ett konstfullt sätt i klykan emellan tvenne grenar medelst mjuka snören. Dessa äro alltid lånade från den menskliga industrien: än är det ett band, än ett silkessnöre, än en skorem, ibland till och med en urkedja. Korteligen, det bygges nu för tiden intet sommargylling-bo, utan att ett af människohänder tillverkad snöre dervid användes. Är nu detta en vana, så måste den vara ärftlig, är det instinkt, så måste man medgifva, att den icke låter föra sig tillbaka så långt som till verdens början.

Men hvad skall man då säga om ett djur, som från växtätare förvandlats till köttätare? Sorgfälliga iakttagelser hafva emellertid bestyrkt ett sådant exempel. I Nya Zeelands bergstrakter träffas en papegojfågel, *Nestor notabilis*, hvars tjocka tunga är å undre sidan vid spetsen betäckt med körtlar, hvarmed han uppsuger växtsafter, som, jemte bär och insekter, utgöra hans egentliga föda. En sådan näring alstrar hvarken mod eller stridslust. Han är också en mycket fredlig fågel, eller rättare, han var det fordom. Den europeiska kolonisatio-

nen har förderfvat hans vanor.

De flesta kolonister på Nya Zeeland lefva, såsom bekant, hufvudsakligast af boskapsskötsel, i synnerhet af fårafvel. Då fåren slagtats, upphänges köttet jemte skinnen till torkning på särskildt uppsatta ställningar. Härpå blef fågeln någon gång uppmärksam, troligtvis under vintern, då lifsmedel tröto, och han försökte sig på det upphängda köttet. Troligen måtte det smakat bra, ty fåraherdarne anmärkte, att Nestor afslet och slukade hela stycken af denna föda, som dittills varit honom fullkomligt obekant.

Icke lång tid derefter märkte boskapsherdarne, att fåren ledo af en dittills fullkomligt okänd sjukdom, som visade sig uti blodiga sår på djurens rygg och sidor. Ofta voro såren så talrika, att de medförde döden. Ingen hade någonsin förr sett denna sjukdom, ingen kunde gissa hvaraf såren uppkommo. Omsider hände, att en herde råkade få se huru en Nestor slog ned på ett får och slet såväl ull som skinn ifrån ryggen. Detta gaf anledning till noggrannare iakttagelser och man kom snart till den öfvertygelsen, att den nya sjukdomen hos fåren härledde sig deraf, att ofvannämnda fåglar, merendels flera på en gång, störtade på fåren och sårade dem. Offren hade intet annat skyddsmedel än att kasta sig på rygg och välta sig af och an; men detta halp föga, ty de blodtörstiga fåglarne riktade då sina angrepp mot fårets länder och buk, som nu blottades för anfall.

Här hafva vi alltså att göra med ett djur, som under en jmförelsevis kort tidrymd antagit nya, från dess forna fullkomligt afvikande vanor. Och i sanning, kan man väl tänka sig någon större förvandling, än en af honung och frukt lefvande fågel, som, plötsligt vorden ett blodtörstigt rofdjur, med raseri störtar på sitt byte och sli-ter köttet från dess kropp? Anmärkas bör, att fågeln angriper fåren

blott om vintern, då han saknar andra lifsmedel, så att den iakttagna förändringen i vanor ännu på intet sätt är *allmän*. Ännu finnas trakter på Nya Zeeland, der såväl de nämnda fåglarne som fåren finnas i mängd, utan att hjordarne hittills lidit ringaste men. Iakttagelsen är af vigt, emedan den bevisar, att förändringen i djurets lefnadssätt varit fullkomligt vilkorlig. *Af fritt val* har Nestor notabilis öfvergift sin svåråtkomliga vegetabiliska näring, för att tillgripa fårköttet. Likaså är det den fria viljan, som föranleder sommargyllingen att närma sig människoboningarne, för att tillegna sig ett och annat trådartadt föremål, som passar för hans bygge. Fågeln har insett förträffligheten hos dessa alster af den mensklige industrien. Antaget att han första gången må hända icke hade något val; så mycket står fast, att han efter första försöket stannade vid det beqvämare och lämpligt befunna medlet.

Baltimore-fågeln i Nordamerika hänger sitt bo högt i träden och fäster det vid grenarne medelst trådar af samma ämne, hvaraf hela nästet består. Detta ämne kan vara af mångfaldig beskaffenhet; vanligast är det lin, hampa, silke, hår och ull, som väfves till ett slags filt och sys tillsammans med långa hästtagel, så att hela massan närmast liknar hattfilt eller groft kläde. Som man ser, använder Baltimore-fågeln till sitt bygge allehanda af människohand förarbetade ämnen. Också har han namn för att vara en stortjuf. Under fågelns liggtid äro alla tvätterskor nödsakade att hålla vakt vid sina blekerier, och ofta förekommer det, att de tåg, hvarmed bonden tjudrat sin småboskap, lossas och bortføres af Baltimore-fågeln. Är man icke här berättigad att fråga: hvarföre använder fågeln företrädesvis sådana beståndsdelar till sitt bygge, som icke funnos i hans hemland förr än europeerna der slagit sig ned med sina industrialster? Baltimore-få-

geln lemnar ett af de tydligaste bevisen för påståendet, att djuren hafva ett medvetet val. För tvåhundra år sedan byggde denna fågel bon, som säkert nog i vissa afseenden öfverensstämde med nutidens; men lika säkert är, att afkomlingarne icke bygga på samma vis, förut-satt att de äro i tillfälle att kunna använda af människohand beredda ämnen. Detta låter blott förklara sig deraf, att dessa ämnen verkligen bättre lämpa sig för ändamålet. Det yngre släktet bygger således ändamålsenligare nästen än förfäderna.

Bland alla exempel på förändrade lefnadsvanor hos djuren, torde dock intet vara märkvärdigare, än att svalornas byggnadskonst undergått en förbättring. För omkring fyrtio år sedan hade den berömde naturforskaren Pouchet i Rouen samlat några bon af vanliga hussvalan, dem han uppställt i stadens museum. Långt efteråt erhöll han åter ett par bon af samma svalslägte, och till sin stora förvåning märkte han, att byggnadssättet här var ett helt annat. Hans uppmärksamhet var härigenom väckt, och han beslöt att noggrannare undersöka förhållandet. För detta ändamål jämförde han mycket noga de nya nästena med en mängd gamla sådana, och kom slutligen till den öfvertygelsen, att hussvalan på sista tiden öfvergått till ett från förfädernas fullkomligt afvikande byggnadssätt, och att denna förbättring ännu är stadd i utveckling.

Ett gammalt svalbo, sådant det byggdes för fyrtio år sedan, bildar vanligtvis fjerdedelen af ett klot och är så anbragt, att vinkelspetsen ungefärligen sammanfaller med klotets medelpunkt. Uppe vid kanten är ingången, *en liten, rund öppning* af omkring en tum i genomskärning, knapt stor nog att släppa fågeln igenom. Ett näste i nyare stil – nästet från 1870 – har deremot oval form och är så stäldt, att längdaxeln, som jämförelsevis är större än i det gamla nästet, ligger

vågrätt, under det att öppningen bildas af en mellan nästets öfre kant och den der ofvan befintliga bjelken eller taklisten anbragt springa. Denna springa är fyra till fem tum lång och två tum bred.

Uppenbart visar förändringen en utveckling i byggnadskonsten: nästets botten är bredare, ungarne få derföre mera rum och ligga icke så tätt tillsammans som förr. Öppningens längd tillåter hela barnskaran att på en gång kika ut och andas frisk luft; de sitta der som på en sorts balkong. Deraf kommer det sig, att man numera ofta ser två, tre och flera ungar titta fram ur boet, utan att modern derigenom hindras från att flyga ut och in eller att luften utestänges ur nästet.

Det lider sålunda intet tvifvel, att nutidens hussvala bättre förstår konsten att bygga ett bo än hennes förfäder. Hon har följaktligen gått framåt. —

Vi inskränka oss för tillfället till dessa exempel, ehuru det vore lätt att anföra många flera. Må de emellertid tjena till att litet dämpa vårt menckliga högmod! Redan har idén om djurens förstånd trängt sig på oss med oemotståndlig makt; snart skola vi äfven hos djuren nödgas erkänna en *förståndsutveckling*, och häri ligga äfven begreppen minne och själfmedvetande. Utan tvifvel innehar menniskan högsta trappsteget hvad själsförmögenheter beträffar, men förståndet har mer än en grad, och liksom människosläktet går framåt genom individernas arbete, så skall den öfriga djurkedjan förkofras genom dess medlemmars förenade ansträngningar.

Viktiga ord och personer

Baltimorefågeln.

En tättarfågel som är vanlig i östra Nordamerika och Sydamerika. Arten kallas i dag Baltimoretrupial (*Icterus galbula*).

Oriolus galbula.

Alternativt latinskt namn för *Oriolus oriolus*, fågeln sommargyl-
ling.

Papegojfågel (Nestor notabilis)

Fågeln kallas i dag kea. Det här är den enda papegojfågeln som anfaller andra ryggradsdjur. På 1970-talet hotades arten av utrotning sedan färbönder dödat mer än 150 000 fåglar. I dag är arten skyddad.

Pouchet, Félix Archimède.

[1800–1872] Fransk naturforskare. Pouchet var verksam i staden Rouen som chef för naturhistoriska museet och botaniska trädgården. Han gjorde viktiga insatser för forskningen om celler.

Tum.

Längdmått. En tum motsvarar 29,7 mm.

Fler böcker: *E-boksforlaget.se*

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Det här förlaget är specialiserat på utgivning av äldre texter om arkeologi, resor och biografier.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott«"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"
- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulla patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"

Arkeologi

- "Solgudens yxa och Tors hammare"

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "En resa på Rhen år 1866"
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikinger

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)